

فراتحلیل اثربخشی مشاوره گروهی راه حل - محور در مدارس ایران (۹۶-۱۳۸۶)

*انسیه محمدیاری

**دکتر سیمین حسینیان

چکیده

در دهه اخیر، متخصصان به بررسی اثربخشی مشاوره گروهی راه حل - محور در بهبود متغیرهای مختلف مانند خودکارآمدی، سازگاری اجتماعی و انگیزش تحصیلی در حوزه مدرسه پرداخته‌اند. بسیاری از این مداخلات تغییراتی معنادار را نسبت به گروه کنترل گزارش کرده‌اند. با این حال، میزان تأثیر دقیق آنها مشخص نیست. از این‌رو، در پژوهش حاضر به گردآوری و یکپارچه‌سازی نتایج حاصل از این مداخلات و محاسبه میزان اثر آنها با بهکارگیری الگوی پژوهشی فراتحلیل پرداخته شده است. به این منظور ۲۴ پژوهش اجرا شده در فاصله سالهای ۹۶-۱۳۸۶ در مدارس دوره متوسطه دوم که از لحاظ روش‌شناسی مورد قبول بوده‌اند، انتخاب شده و روی آنها فراتحلیل انجام گرفته است. ابزار این پژوهش، نمونبرگ فرا تحلیل بود. نتایج این پژوهش نشان داد که میزان اثربخشی مشاوره گروهی بر مبنای نظریه راه حل - محور $S_E = 0.1$ است که با توجه به جدول کوهن، بالا ارزیابی می‌شود؛ یعنی شرکت‌کنندگان در جلسات مشاوره گروهی راه حل - محور (گروه آزمایش) ۴۷٪ بهبود یافته‌اند، در حالی که در گروه کنترل تغییری حاصل نشده است. همچنین اندازه اثر مشاوره گروهی راه حل - محور برای مشکلات فردی، میان-فردی و تحصیلی دانش آموزان به ترتیب ۰.۰۵۷، ۰.۰۲۳ و ۰.۰۵۷ محاسبه شده که معادل بهبودی ۱۶٪، ۳۶٪ و ۵۷٪ درصدی نسبت به گروه کنترل است. این یافته‌ها نشان داد که مشاوره گروهی راه حل - محور در بهبود مشکلات نوجوانان، به ویژه مشکلات تحصیلی آنان از اثربخشی بالایی برخوردار است. بنابراین پیشنهاد می‌شود این نظریه در برنامه‌های آموزشی مشاوران مدارس برای حل مسائل روان‌شناسی و بهبود روابط میان-فردی، به ویژه مسائل تحصیلی دانش آموزان مورد استفاده قرار گیرد.

کلید واژگان: فراتحلیل، مشاوره گروهی راه حل - محور، دانش آموزان

تاریخ دریافت: ۹۶/۸/۲۲
تاریخ پذیرش: ۹۷/۳/۲۷

دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

mohammadyari_91@yahoo.com

Hosseiniyan@alzahra.ac.ir

** استاد، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش، بهبود عملکرد تحصیلی و پیشرفت دانش آموزان، سلامت در ابعاد روانی و جسمانی و همچنین بهبود روابط میان- فردی است. نوجوانی دوره‌ای از چرخه تحول است که در خلال آن افراد با چالش‌های بسیار مواجه می‌شوند و باید برای مقابله با آنها راه حل‌هایی پیدا کنند تا بتوانند پیشرفت کنند و در راه دستیابی به موفقیت گامهای مؤثر بردارند. در این دوران غالباً رفتارهایی همچون ناسازگاری، بدینی، بی‌اعتمادی، پرخاشگری، اعتمادبه نفس پایین، کمرویی و اضطراب و ... در نوجوانان بروز می‌کند. به طورکلی می‌توان گفت نوجوانان با تغییراتی روبرو هستند که می‌تواند زمینه‌ساز پیامدهای زیانبار برای آنها باشد. از این رو مشاوره و آموزش در این دوران از اهمیت بسیار برخوردار است تا از این طریق بتوان در افزایش اعتمادبه نفس و احساس خودکارآمدی، سازگاری اجتماعی، دستیابی به مهارت‌های حل مسئله، راهنمایی برای حل بحران هویت و ... به آنها کمک کرد.

درمانگران و پژوهشگران تاکنون از درمانهای گوناگون برای این منظور استفاده کرده‌اند اما درمان کوتاه‌مدت راه حل - محور^۱ به دلیل کوتاه بودن دوره درمان و تأکید بر امکانات، نقاط قوت و راه حل‌ها به جای تمرکز بر مشکلات، محدودیتها و ضعفها (امیری، کارشکی و اصغری، ۱۳۹۳؛ شاکرمی، داورنیا، زهراکار، ۱۳۹۲) می‌تواند ظرفیت بالقوه خوبی برای بهبود وضعیت روان‌شناختی و تحصیلی دانش آموزان در مدرسه داشته باشد. این نظریه درمانی را استیو دی‌شیزر و اینسو کیم برگ^۲ در دهه ۱۹۸۰ میلادی در مرکز خانواده‌درمانی کوتاه‌مدت میلواکی در ویسکانسین ابداع کرده‌اند (مکدونالد^۳، ۲۰۱۵، ترجمه نظری و همکاران، ۱۳۹۵). از آن زمان نظریه راه حل - محور رشد چشمگیری داشته است و محققان در واکنش به برنامه‌های متنوع این نظریه به افزایش تدریجی تعداد مطالعات در مورد اثربخشی نظریه راه حل - محور پرداخته و دریافته اند که این نظریه به خوبی سایر روش‌های مشاوره‌ای عمل می‌کند، ضمن آنکه دارای این مزیت است که نیاز به جلسات خیلی کمتری دارد (گانگ و شو^۴، ۲۰۱۶). این نظریه به عنوان یک نظریه پست‌مدرن بر همکاری مراجع و درمانگر بنashde و شکلی از درمان مختصر است که بر منابع و توانائی مراجعان برای انطباق و خلق راه حل تکیه می‌کند. طبق درمان راه حل - محور از مراجعان به طور ویژه‌ای خواسته می‌شود تا در ترسیم چشم اندازی از آینده شرکت کنند و با به یادآوردن موقفيتهای گذشته،

1. Solution-Focused Brief Therapy (SFBT)

2. Steve de Shazer & Insoo Kim Berg

3. McDonald

4. Gong & Hsu

نقاط قوت و منابع خود، آن چشم انداز را در زندگی روزانه شان خلق کنند (فرانکلین^۱ و همکاران، ۲۰۱۷). همچنین این شیوه از مشاوره به دلیل توجه به توانمندیهای دانش آموزان و حساس بودن به کمی وقت، در مدارس به شیوه‌ای کارآمد و مؤثر بدل شده است و الگویی مثبت، امیدبخش و سودمند را برای دانش آموزان عرضه می‌کند (تقی‌پور، خوش‌کش و صالحی، ۱۳۹۰). در دیدگاه مشاوره راه حل - محور، با آگاهی از اهمیت زمان و توجه به محدودیت آن تلاش می‌شود تا در کار با دانش آموزان از حداقل وقت، حداکثر بهره گرفته شود. در این نظریه سعی بر آن است همه اندوخته‌های دانش آموز در امر مشاوره به کار گرفته شود. این اندوخته‌ها شامل ارزشها، باورها، خواسته‌ها، عقاید، زبان و چارچوب فرهنگی ویژه هر مراجع است (دیویس و آزبورن، ترجمه ادیب‌راد و نظری، ۱۳۸۹).

این شیوه از مشاوره بیش از ده سال است که در مدارس ایران به کار گرفته شده و توسعه یافته است و برای بسیاری از مشکلات دانش آموزان مانند مشکلات تحصیلی و اجتماعی و مشکلات فردی به کار گرفته شده است. در این زمینه پژوهشگران پژوهش‌های بسیار انجام داده‌اند و اثربخشی این رویکرد در کمک به حل مشکلات دانش آموزان را بررسی کرده‌اند، اما تفاوت در کاربردیها، روشها و ابزارهای متفاوت به کار رفته در این پژوهشها، ارزشیابی و مقایسه یافته‌ها را دشوار می‌کند. بنابراین به کارگیری روشی که مبتنی بر بازنگری و تجزیه و تحلیل پیشینه پژوهشی باشد، ضروری به نظر می‌رسد تا بتوان یافته‌های پژوهش‌های گوناگون را به منظور به دست آوردن یک نتیجه کلی، ترکیب نمود. فراتحلیل راهی است برای ترکیب آماری نتایج مجموعه‌ای از مطالعات پژوهشی درباره یک موضوع، به منظور نتیجه‌گیری کلی درباره آنچه پیشینه‌های پژوهشی نشان می‌دهد و پژوهشگر را از اتکا به نتایج یک مطالعه انفرادی یا اتکا به بازنگریهای غیرکمی سنتی و روایتی مصنوع می‌دارد (هومن، ۱۳۹۵). به بیانی دیگر، روش فراتحلیل به پژوهشگر امکان می‌دهد که به شناختی بیشتر از پدیده‌ها برسد، زیرا با ترکیب مطالعات انجام شده، نتیجه‌گیری کلی حاصل می‌شود (گنجی، زاهد بابلان، معینی کیا، ۱۳۹۱). لذا پژوهشگران در مطالعه حاضر با توجه به اینکه تاکنون فراتحلیلی در زمینه کاربرد رویکرد راه حل - محور برای کمک به حل مشکلات دانش آموزان در ایران انجام نشده است بر آن شدند تا با یکپارچه کردن نتایج پژوهش‌های انجام شده، اندازه اثر کلی مشاوره گروهی راه حل - محور بر متغیرهای مختلف در حوزه مدرسه را تعیین کنند. همچنین تعیین

1. Franklin

اندازه اثر به صورت جداگانه برای مشکلات فردی، میان-فردی و تحصیلی هدف این پژوهش بوده است.

روش‌شناسی

با توجه به هدف پژوهش، روش انجام پژوهش فراتحلیل بوده که در آن محاسبه اندازه اثر برای پژوهش‌های واردشده در تحقیق، اساس کار است. اندازه اثر نشان‌دهنده رابطه میان یک متغیر با متغیر دیگر با یک روش استانداردشده است. در این مطالعه این اندازه برای همه پژوهشها از طریق محاسبه تفاضل میان میانگین گروه آزمایش و میانگین گروه کنترل تقسیم‌بر انحراف استاندارد نمرات ترکیب شده، به‌طور جداگانه محاسبه شده است و سپس برای دستیابی به میانگین، این اندازه اثرها باهم ترکیب شده اند. برای این محاسبات به شاخصهای میانگین و انحراف استاندارد گروههای آزمایش و کنترل نیاز بود که در پژوهشها انعکاس داده شده بودند. پس از به دست آوردن میانگین اندازه اثر، هم مطلوب و هم مهم است که آن را مورد تفسیر قرار دهیم (همون، ۱۳۹۵). از این رو شاخص S_E به صورت میانگین انحراف اندازه اثر همه پژوهشها از اندازه اثر متوسط محاسبه شده که درصد ناهمپوشانی اعمال کاربندی با عدم کاربندی تعیین شده است. لازم به توضیح است که برای به دست آوردن اندازه اثر، نرم‌افزاری به کار نرفته و اندازه اثر هر یک از پژوهشها به صورت دستی محاسبه شده است.

جامعه آماری شامل مقالات چاپ شده در مجلات علمی- پژوهشی و مقالات چاپ شده در کنگره‌ها و همایش‌های ملی و بین‌المللی، همچنین پایان‌نامه‌های موجود در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است که طی سالهای ۹۶-۱۳۸۶ در زمینه اثربخشی رویکرد راه حل- محور بر متغیرهای مختلف در مدارس شهری ایران انجام شده بودند که از میان آنها ۲۴ مقاله با توجه به معیارهای زیر انتخاب شده است:

۱. موضوع پژوهش تاثیر مداخله رویکرد راه حل- محور بر مشکلات نوجوانان دوره متوسطه دوم باشد؛
۲. پژوهشها در داخل ایران از سال ۱۳۸۶ به بعد انجام شده باشد؛
۳. پژوهشها به صورت آزمایشی یا نیمه آزمایشی و شبه تجربی انجام شده باشد؛
۴. دارا بودن روایی و اعتبار ابزارهای استفاده شده؛
۵. داشتن اطلاعات کافی در مورد شاخصهای آماری.

در این پژوهشها، از آموزش و مشاوره گروهی راه حل - محور برای حل مشکلات دانش آموزان دوره دوم متوسطه بهره‌گیری شده است. تعداد جلسات مشاوره گروهی این پژوهشها در مدارس، ۵-۱۰ جلسه و هر جلسه میان ۴۵-۹۰ دقیقه بوده است و تعداد ۷۴۴ دانش آموز در این فراتحلیل شرکت کرده‌اند.

ابزار پژوهش حاضر، نمونبرگ تحلیل محتوای محقق ساخته بود. این نمونبرگ با توجه به مؤلفه‌های عنوان پژوهش، نام پژوهشگر، سال اجرای پژوهش، نام مجله، ابزار پژوهش، روش نمونه‌گیری، نام شهری که پژوهش در آنجا اجراشده، جنسیت شرکتکنندگان و تعداد جلسات ارائه آموزش و درمان تنظیم شده است. متغیرهای پژوهشها وارد شده به این مطالعه بر اساس طبقه‌بندی مشکلات فردی و میان- فردی و تحصیلی در سه گروه الف، ب و ج تقسیم شده‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱: اطلاعات توصیفی پژوهش‌های موردنرسی در فراتحلیل

شماره	پژوهشگر	عنوان	تعداد نمونه	تعداد	طیقه *	روش نمونه‌گیری	نام مجله	جهنیت	شهر انجام پژوهش	ابزار	تعداد جلسات
۱	سالاری فضی‌آبادی (۱۳۸۲)	بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه حل - محور بر کاهش روانی و نشانگان آن در دانش آموزان دختر دبیرستانی شهر اندیشه در سال تحصیلی ۸۶-۸۵	۳۰		الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	پایان‌نامه	دختر	اندیشه کرج	مقایس فشار روانی (مارکهام) مقایس نشانگان (SSI) استرس	۷
۲	اعسری و همکاران (۱۳۸۸)	بررسی اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر عملکرد تحصیلی و یادگیری خود-تنظیم دانش آموزان دختر دوره پیش‌دانشگاهی شهر اهواز	۶۰		الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	یافته‌های نو در روان شناسی	دختر	اهواز	راهبردهای خود-تنظیمی (SRLS)	۱۰
۳	ميرجليلي (۱۳۸۸)	اثربخشی مشاوره گروهی با رویکرد راه حل - محور بر پیوند خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر پایه دوم مقطع متوسطه شهر بزد	۳۰		ب	خوشه‌ای	پایان‌نامه	دختر	بزد	خودکارآمدی تحصیلی مورگان و چینکس (۱۹۹۸)	۷
۴	صالحی (۱۳۸۸)	بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه حل - محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدپذاری دانش آموزان دختر مقطع متوسطه استان قزوین	۳۰		الف	تصادفی	پایان‌نامه	دختر	قزوین	عملکرد تحصیلی خودکارآمد پذاری	۸
۵	جوانمیری (۱۳۹۰)	بررسی اثربخشی مشاوره گروهی مبتنی بر رویکرد راه حل - مدار بر کاهش افسردگی نوجوانان دختر	۲۰		الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	پایان‌نامه	دختر	مشهد	افسردگی	۸
۶	نقی‌پور و همکاران (۱۳۹۰)	اثربخشی مشاوره گروهی راه حل - محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدپذاری دانش آموزان مقطع متوسطه	۳۰		الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی	دختر	قزوین	عملکرد تحصیلی (در تابع) خودکارآمد پذاری	۸
۷	کرمی (۱۳۹۲)	اثربخشی مشاوره راه حل - محور به شیوه گروهی بر کاهش تعارضات والد-فرزندی در نوجوانان	۳۰		ج	-	پایان‌نامه	پسر	کرج	ناکنکهای حل تعارض	۸

۸	مقایس رابطه ولی فرزندی (۱۹۸۳)	دزفول	دختر	پایان‌نامه	در دسترس	ج	۲۴	از پیشنهاد شاوره راه حل - محور به شیوه گروهی در افزایش کیفیت رابطه ولی فرزندی دختران دبیرستان شهرستان دزفول	آذرباچی (۱۳۹۱)	۸
۷	خود-تنظیمی	تهران	پسر	International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education	-	الف	۴۴	اثرات مشاوره گروهی راه حل - مدار بر خود-تنظیمی و پیشرفت تحصیلی	سدادت زاده و خلیلی (۲۰۱۲)	۹
۸	سازگاری دانش آموزان (AISS) خودکارآمدی عمومی (شمر)	شهریار	پسر	دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی	خوشه‌ای	ج	۳۰	اثریخنی مشاوره گروهی راه حل - محور بر سازگاری و خودکارآمدی دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان شهرستان شهریار	دست باز و همکاران (۱۳۹۳)	۱۰
۸	بحran هویت (احمدی) سازگاری دانش آموزان (AISS)	بندر عباس	دختر	زن و جامعه	خوشه‌ای	ج	۲۰	اثریخنی آموزش به شیوه رویکرد راه حل - محور بر افزایش بیزار سازگاری اجتماعی و حل بحراهن هویت نوجوانان دختر	شاعی و اویجی نژاد (۱۳۹۳)	۱۱
۸	انگیزش تحصیلی قدرم دبیرستانی)	مشهد	پسر	پژوهش در آموزش	خوشه‌ای	ب	۳۰	بررسی اثربخشی مشاوره گروهی متمرکز بر راه حل بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان دارای افت تحصیلی	گل محمدی و کیمیابی (۱۳۹۳)	۱۲
۷	سلامت عمومی (GHQ)	تریت حیدریه	پسر	روش و مدل‌های روان‌شناختی	خوشه‌ای	الف	۳۰	اثریخنی مشاوره گروهی راه حل - محور بر سلامت عمومی دانش آموزان پسر تک سرپرست مقاطعه متوسطه	امیری و همکاران (۱۳۹۳)	۱۳
۶	خودکارآمدی عمومی (شمر) رضایت از زندگی (دینر)	کرج	دختر	مجله پیشگیری و سلامت	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	الف	۴۰	اثر درمان کوتاه راه حل - محور بر خودکارآمدی و رضایت از زندگی دانش آموزان دختر	بر ایان و همکاران (۱۳۹۵)	۱۴
۱۰	ادرار خوشبختن (اکروال)	دشتستان	پسر	Educational Research and Reviews	تصادفی ساده	الف	۳۰	اثریخنی مشاوره گروهی راه حل - محور بر ادرار خوشبختن دانش آموزان	چوکار و قادری (۲۰۱۵)	۱۵
۵	سازگاری (بل)	آمل	دختر	International Journal of School Health	هدفمند	ج	۳۰	اثریخنی درمان کوتاه‌مدت راه حل - محور بر مشکلات سازگاری دانش آموزان در آمل، ایران	حسین پور و همکاران (۲۰۱۶)	۱۶
۷	خود-تنظیمی	مشهد	دختر	همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی	هدفمند	الف	۳۰	بررسی تأثیر مشاوره گروهی به شیوه راه حل - محور بر خود-تنظیمی دانش آموزان	قاری سعادتی و اکبری امرغان (۱۳۹۴)	۱۷
۸	تاب آوری (کاتر) و دیوبیوسون) معدل دانش آموزان	شیراز	پسر	فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	الف	۴۰	تأثیر مشاوره راه حل - مدار بر پیشرفت تحصیلی و تاب آوری دانش آموزان	مرتوی ازادکانی و افالکی فرد (۱۳۹۵)	۱۸
۶	عزت نفس (کوپر اسپیت)	هشتگرد	دختر	نشریه پژوهش پرستاری ایران	خوشه‌ای	الف	۲۴	اثر درمان کوتاه‌مدت راه حل - محور بر عزت نفس در دانش آموزان دختر	بر ایان و همکاران (۱۳۹۵)	۱۹
۸	اهمال کاری تحصیلی (سولومن و رات بلوم)	مشهد	پسر	چهارمین همایش ملی مشاوره و سلامت روان	در دسترس	الف	۲۴	بررسی درمان راه حل - مدار بر اهمال کاری تحصیلی در دانش آموزان با افت تحصیلی	غفوریان رام و علیزاده موسوی (۱۳۹۵)	۲۰
۵	خودکارآمدی (SEQ-C)	مرودشت	دختر	پایان‌نامه	تصادفی ساده	الف	۳۰	تأثیر مشاوره راه حل - محور بر خودکارآمدی دانش آموزان	دوینن تن (۱۳۸۸)	۲۱

۶	تاب آوری (کاتر و دبیودسون)	همدان	پسر	فصلنامه روانشناسی نظامی	تمام شماری	الف	۳۰	بررسی اثربخشی درمان راه حل - مدار کوتاه‌مدت برآغاز این تاب آوری نوجوانان پسر در عرض خطر در یکی از شهرک‌های نظامی	لطفی و معتمدی (۱۳۹۵)	۲۲
۸	کیفیت زندگی در مدرسه (الدرسون و بروک)	نشاپور	دختر	پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی	داوطلبانه	ج	۲۴	اثربخشی آموزش مشاوره گروهی راه حل مدار بر کیفیت زندگی در مدرسه داشت آموزان	حسینی و نامنی (۱۳۹۵)	۲۳
۶	خودکارآمدی (شره) مبنی کنترل (لوسون)	نحوه آباد	دختر	مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی	تصادفی ساده	الف الف	۳۴	تأثیر مشاوره گروهی راه حل - محور بر خودکارآمدی و منبع کنترل داشت آموزان دختر مقطع منوسطه	صادقی و همکاران (۱۳۹۶)	۲۴

*طبقه‌بندی پژوهشها: الف) متغیرهای فردی ب) متغیرهای تحصیلی ج) متغیرهای میان- فردی

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این مطالعه، اندازه اثر هر یک از پژوهش‌های موربدبررسی، بر اساس فرمولهای شماره ۱ و ۲ کو亨 محاسبه شده و نتایج آن در جدول ۲ آورده شده است. اندازه اثر اصلی‌ترین اصطلاح روش فراتحلیل است و اندازه آن درواقع حضور پدیده موردنظر در جامعه است یا حدی که فرضیه صفر نادرست است (کو亨، ۱۹۸۸؛ به نقل از هومن، ۱۳۹۵). یا به عبارتی اندازه اثر اندازه‌ای است از اثر کاربندی آزمایشی یا یک همپراش بر یک متغیر پاسخ که در یک مطالعه مشاهده می‌شود (هومن، ۱۳۹۵).

کو亨 (۱۹۸۸)، مشخصه d را به عنوان تفاوت میان میانگینهای تقسیم‌بر انحراف استاندارد ادغام شده گروهها تعریف می‌کند.

$$d = M_E - M_C / S_P \quad \text{فرمول (۱)}$$

$$S_P^2 = S_E^2 * (N_E - 1) + S_C^2 * (N_C - 1) / N_E + N_C - 2 \quad \text{فرمول (۲)}$$

که در آنها d اندازه اثر رویکرد راه حل - محور در هر یک از پژوهش‌ها، M_E متوسط میانگینهای گروه آزمایش در پیش آزمون و پس آزمون، M_C متوسط میانگینهای گروه کنترل در پیش آزمون و پس آزمون، S_E متوسط انحراف استانداردهای گروه آزمایش در پیش آزمون و پس آزمون، S_C متوسط انحراف استاندارد گروه کنترل در پیش آزمون و پس آزمون و S_P انحراف استاندارد ادغام شده در گروههای آزمایش و کنترل است.

جدول ۲: اندازه اثر حاصل از اجرای مشاوره گروهی راه حل - محور در پژوهش‌های موردنرسی

d	S_p^2	گروه کنترل			گروه آزمایش			شماره تحقیق
		S _c	M _c	n	S _E	M _E	n	
-۰/۷۷	۵/۱۰	۲/۴۵	۱۸/۹۰	۱۵	۲/۰۶	۱۷/۷۵	۱۵	۱
-۰/۷۰	۵۵۹/۲۸	۱۹/۶۳	۱۱۹/۳۹	۱۵	۲۷/۱۰	۱۰/۷۹	۱۵	
۱/۶۹	۱/۰۲۵	۱	۱۱/۷۰	۳۰	۱/۰۵	۴۳/۱۳	۳۰	۲
۲	۱/۰۶۱	۱/۷۰	۴۸/۳۷	۳۰	۴/۳۰	۵۴/۹	۳۰	
۴/۲۵	۳۶/۶۴	۰/۱۲۰	۵۲/۸۶	۱۵	۶/۸۰	۷۸/۰۵	۱۵	۳
-۰/۰۳	۴۶/۴۰	۶/۶۰	۱/۴۱	۱۵	۷/۰۲	۱/۰۹	۱۵	۴
-۰/۱۹	۱/۰۵	۱/۰۸	۱/۸۴	۱۵	۱/۳۵	۲/۰۸	۱۵	
-۱/۰۵۰	۹/۰۲	۴/۰۵۵	۲۰/۲۵	۱۰	۴	۱۵/۷	۱۰	۵
-۱/۴۰	۹۲/۷۰	۶/۰۹	۱۵	۱۵	۷/۰۲	۱/۰۹	۱۵	۶
-۰/۱۶۵	۲/۱۰	۱/۰۸	۱/۸۴	۱۵	۱/۳۵	۲/۰۸	۱۵	
-۰/۰۴۵	۷۰/۱۰۵	۸/۶۲	۳۴/۴۲	۱۵	۸/۲۱	۳۰/۶۵	۱۵	۷
۱	۳۳۰/۴۶	۲۰/۶۶	۸۹/۲۵	۱۲	۱۵/۳۰	۱۰/۷/۳۷	۱۲	۸
-۰/۱۸۰	۱۹۰/۴۴	۱۳/۸۵	۲۱۲/۹۰	۲۲	۱۳/۷۵	۲۲۳/۹	۲۲	۹
-۰/۴۵	۲/۰۸	۱/۰۵	۸/۹۵	۲۲	۱/۳۸	۹/۶	۲۲	
-۱/۶۷	۵/۱۹	۲/۴۰	۲۵/۶۰	۱۵	۲/۱۵	۲۱/۸۰	۱۵	۱۰
-۰/۹۱۵	۲۰/۱۰۷	۴/۲۵	۵۴/۳۵	۱۵	۴/۷۰	۵۸/۴۵	۱۵	
-۰/۷۲	۲۱۳/۱۸	۱۳	۱۵/۶۰	۲۰	۹/۴۰	۵	۲۰	۱۱
-۱/۲۸	۱۷۳	۱۵	۲۱/۷۰	۲۰	۱۱	۴/۹۰	۲۰	
-۰/۳۴	۱۹۳/۲۲	۱۴	۱۴۳/۲۳	۱۵	۱۳/۸	۱۴۸	۱۵	۱۲
-۰/۳۲	۹۵/۲۴	۱۰/۴۲	۲۷/۵۳	۱۵	۹/۰۵	۲۴/۴۳	۱۵	۱۳
۱/۶۰	۱۶/۶۹	۴/۰۲	۳۵/۵۷	۲۰	۳/۷۰	۴۲/۲۰	۲۰	۱۴
۱/۷۷	۱۲	۲/۰۲	۱۱/۸۰	۲۰	۳/۴۱	۱۷/۹۲	۲۰	
۱/۹۷	۶/۲۳	۲/۲۴	۱۷/۲۶	۱۵	۲/۷۳	۲۲/۱۶	۱۵	۱۵
-۰/۷۷	۳۲۳	۸/۴۰	۵۳/۳۰	۱۵	۱۷/۵۳	۳۹/۵۰	۱۵	۱۶
*	معنادار نیست	۲/۱۷	۲۱۰/۱۰	۱۵	۲/۱۷	۲۱۵/۳۰	۱۵	۱۷
۱/۱۶	۱/۰۶	۱/۲۰	۱۱/۳۰	۲۰	۱/۳۰	۱۳/۵۲	۲۰	۱۸
-۰/۰۷	۶۰	۹/۲۱	۶۰/۳۶	۲۰	۵/۹۳	۶۴/۷۵	۲۰	
۲/۳۱	۹/۲۷	۲/۹۲	۱۵/۹۰	۱۲	۳/۱۶۵	۲۳/۴۶	۱۲	۱۹
-۰/۰۱	۵۴/۰۳	۷/۷۵	۳۸/۷۷	۱۲	۷	۴۴/۷۵	۱۲	۲۰
۲/۰۳	۱۶/۸۵	۲/۰۵	-۰/۰۳	۱۵	۵/۲۴	۱۰/۹۰	۱۵	۲۱
۱/۲۴	۵۰/۴۱	۸/۶۵	۲۸	۱۵	۵/۱۰	۳۶/۸۳	۱۵	۲۲
-۰/۱۰	۵/۲۳	۲/۴۰	۱۴/۸۷	۱۲	۲/۱۷	۱۵/۱۰	۱۲	۲۳
-۰/۰۲	۵۸/۸۶	۸/۲۹	۵۴/۸۷	۱۷	۷	۵۵	۱۷	۲۴
۱/۰۵	۵۱/۴۷	۶/۹۳	۳۳/۴۰	۱۷	۷/۷۱	۴۴/۲۰	۱۷	

یافته‌های پژوهش

با توجه به اندازه اثرهای هر یک از پژوهشها، اندازه اثر کلی رویکرد راه حل - محور در دانش آموزان مدرسه با استفاده از فرمولهای (۳) و (۴) محاسبه شده است:

$$\bar{d} = \frac{\sum d}{n} = \frac{37.69}{34} = 1.1 \quad \text{فرمول (۳)}$$

$$S_E = \frac{\sum(d_i - \bar{d})^2}{n} = 0.8 \quad \text{فرمول (۴)}$$

چنانچه در فرمول (۳) محاسبه کردیم اندازه اثر متوسط گروهی که مشاوره گروهی راه حل - محور را دریافت کرده ۱/۱ واحد انحراف استاندارد بهبودیافته است اما می‌توان برای تفسیر بهتر این اثربخشی از درصد ناهمپوشانی دو گروه بهره گرفت. بدین منظور از فرمول (۴) برای محاسبه S_E استفاده شده و میزان آن ۰/۸ به دست آمده است که بنا بر مبنای کوهن (به نقل از هومن، ۱۳۹۵) این میزان اثربخشی، بالا ارزیابی می‌شود. ($d \leq 0.79$ و $d \leq 0.21$ اندازه اثر کم و $d \geq 0.8$ اندازه اثر متوسط و $d \geq 0.23$ اندازه اثر زیاد). طبق جدول ۳ برای اندازه اثر ۰/۸، درصد ناهمپوشانی گروهی که مشاوره گروهی راه حل - محور را دریافت کرده‌اند نسبت به گروه کنترل ۴۷/۴ است، یعنی مشاوره گروهی راه حل - محور وضعیت متغیرهای موردپژوهش دانش آموزان گروه آزمایش را ۴۷/۴ درصد نسبت به گروهی که در جلسات مشاوره گروهی شرکت نکردند، بهبود داده است.

همچنین اندازه اثر برای متغیرهای فردی (طبقه الف)، میان-فردی (طبقه ب) و تحصیلی (طبقه ج) به ترتیب ۰/۲۳، ۰/۵۷ و ۰/۵۷ محاسبه شده که بنابر جدول ۳، بهبودی ۱۶/۷، ۳۶/۶ و ۵۷/۵ درصدی برای گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل ایجاد شده است.

جدول ۳: جدول ارتباط میان اندازه اثر، جایگاه درصدی و درصد ناهمپوشی

درصد ناهمپوشی	جایگاه درصدی	اندازه اثر	درصد ناهمپوشی	جایگاه درصدی	اندازه اثر
۵۱/۶	۸۲/۰	۰/۹	۸۱/۱۱	۹۷/۷۱	۲/۰۱
۴۷/۴	۷۹/۰	۰/۸	۷۹/۴	۹۷/۱	۱/۹
۴۳/۰	۷۶/۰	۰/۷	۷۷/۴	۹۶/۴	۱/۸
۳۸/۲	۷۳/۰	۰/۶	۷۵/۴	۹۵/۵	۱/۷
۳۳/۰	۶۹/۰	۰/۵	۷۳/۱	۹۴/۵	۱/۶
۲۷/۴	۶۶/۰	۰/۴	۷۰/۷	۹۳/۳	۱/۵
۲۱/۳	۶۲/۰	۰/۳	۶۸/۱	۹۱/۹	۱/۴
۱۴/۷	۵۷/۰	۰/۲	۶۵/۳	۹۰/۰	۱/۳
۷/۷	۵۴/۰	۰/۱	۶۲/۲	۸۸/۰	۱/۲
۰/۰	۵۰/۰	۰/۰	۵۸/۹	۸۶/۰	۱/۱
			۵۵/۴	۸۴/۰	۱/۰

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر اندازه اثر مشاوره گروهی راه حل - محور در جامعه دانش آموزان نوجوان ۰/۸ به دست آمد که به معنای اثربخشی ۴/۴۷ درصدی در این حوزه است، یعنی دانش آموزان نوجوانی که تحت این مداخلات قرار می‌گیرند، نسبت به کسانی که این مداخلات را دریافت نمی‌کنند ۴/۴۷ درصد بهبودی به دست می‌آورند. این یافته با نتیجه پژوهش گانگ و شو (۲۰۱۶) همخوان است، زیرا آنان ۲۴ مطالعه را بررسی و فراتحلیل کرده و اندازه اثر مشاوره گروهی راه حل - محور را در مدارس ۳/۰۱ به دست آورده اند. همچنین یافته‌ها با نتایج پژوهش مروری کیم و فرانکلین (۲۰۰۹) همخوان است. آنان مطالعات انجام شده در زمینه رویکرد راه حل - محور در مدارس را مورد بررسی قرارداده و نشان داده اند که این رویکرد برای کمک به دانش آموزان برای مدیریت مشکلات رفتاری و تحصیلی و کاهش شدت هیجانات منفی مؤثر است.

در مطالعه حاضر پژوهشگران همچنین اثرات این رویکرد را در دانش آموزان به صورت جداگانه در سه بخش مشکلات فردی با اثربخشی ۷/۱۶ درصدی، میان - فردی با اثربخشی ۶/۳۶ درصدی و تحصیلی با اثربخشی ۵/۵۷ درصدی گزارش کرده اند. در بخش مشکلات فردی نتایج این پژوهش همخوان است با نتایج پژوهش‌های کاپا آیدین و امی‌وغلو^۱ (۲۰۱۴) و کوارمه^۲ و همکارانش (۲۰۱۰) که به ترتیب اثربخشی مشاوره گروهی را بر افزایش خود-تنظیمی و کاهش هیجانهای منفی تحصیلی و اضطراب امتحان دانش آموزان و بهبود خودکارآمدی دانش آموزان دختر منزوى در مدرسه مطالعه کرده‌اند. همچنین با نتایج پژوهش عرب کلمرى، فقیهان‌جوبارى، شاهرودى و شعبانى (۲۰۱۶)، پژوهش سروی و قاضى (۲۰۱۶)، پژوهش بهرامى و بهارى (۱۳۹۴) و پژوهش جفتایی (۱۳۹۴) به ترتیب مبنی بر اثربخشی آموزش رویکرد راه حل - محور بر خودکارآمدی و توانایی حل مشکل دانشجویان دانشگاه آزاد ساری و بر افزایش خودکارآمدی دانش آموزان پنجم ابتدائی و بر افزایش خودکارآمدی دانش آموزان دوره راهنمایی و در کاهش اختلالات رفتاری دانش آموزان و در کاهش پرخاشگری و بهبود سبکهای هویتی دانش آموزان، همخوان است.

در بخش مشکلات میان - فردی نیز نتایج این پژوهش همخوان است با نتایج فراتحلیل باند، وودز، هامفرى، سیمز و گرین^۳ (۲۰۱۳) که در فاصله سالهای ۱۹۹۰-۲۰۱۰ انجام شده و نشان داده

1. Capa-Aydin & Emmioğlu

2. Kvarme

3. Bond, Woods, Humphrey, Symes & Green

است که مشاوره گروهی راه حل - محور، در بهبود روابط تأثیر ۳۶ درصدی داشته است. همچنین با نتایج پژوهش صفرپور، فرحبخش، شفیع‌آبادی و شریفی (۲۰۱۱) و نتایج صحبتپور (۱۳۹۳) به ترتیب مبنی بر اثربخشی درمان کوتاه‌مدت راه حل - محور بر افزایش سازگاری اجتماعی دختران دانشجو و در کاهش تعارض مادر و نوجوان، همخوان است.

در بخش مشکلات تحصیلی نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های گل‌محمدی و کیمایی (۱۳۹۳) و مروتی‌اردکانی و افلاکی‌فرد (۱۳۹۵) که به ترتیب مبنی بر اثربخشی این رویکرد بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان دارای افت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان است، همسو است.

در تبیین اثربخشی این رویکرد در مشکلات فردی می‌توان گفت به اعتقاد بندورا تجربیات موفقیت‌آمیز فرد و سرمشق‌گیری اجتماعی و قانع سازی اجتماعی از عواملی هستند که در احساس خودکارآمدی شخصی مؤثرند (فیست و فیست ۲۰۰۲، ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۸۴) و در مشاوره گروهی راه حل - محور این شرایط مهیا است تا فرد احساس خودکارآمدی بالایی پیدا کند. در این رویکرد مشاور بر تواناییها و نقاط قوت و تجربیات موفقی که دانش آموزان درگذشته داشته‌اند (استثنایات) تمرکز می‌کند که به گفته بندورا با غفوذرین منع برای احساس خودکارآمدی هستند. همچنین مطرح شدن تجربیات موفق دانش آموزان دیگر در گروه سبب سرمشق‌گیری اجتماعی می‌شود و از آنجایی که گروه محیطی مناسب برای پذیرش دانش آموزان و محیطی امن و مورداطمیان است که در آن دانش آموزان تشویق به حل مشکلات خود می‌شوند (قانع سازی اجتماعی)، می‌توان گفت مشاوره گروهی راه حل - محور فرصتی مناسب برای ارتقای خودکارآمدی دانش آموزان است. همچنین چون در این جلسات گروهی، آنها مورد احترام اعضای گروه قرار می‌گیرند و تشویق می‌شوند که برای حل مشکلات خود راه حل پیدا کنند، احساس ارزشمندی و عزت‌نفس می‌کنند.

در مورد اثربخشی این رویکرد در مشکلات میان- فردی می‌توان گفت به اعتقاد دی‌شیزر (۱۹۸۵)، بدکارکردی اساساً در اثر کوششهای نادرست برای حل مشکل پدیدار می‌شود. افراد خود را گرفتار می‌بینند و برای برخورد با این مشکل از مسیر عادی خویش خارج می‌شوند. محدودیت شناختهای افراد موجب مجموعه‌ای کلاً منفی از سازه‌ها می‌شود و درنتیجه آنها تصور می‌کنند که انتخابی برایشان باقی نمانده است یا این انتخابها بسیار محدودند (به نقل از گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۰۰، ترجمه حسین‌شاهی برآواتی، نقشبندي و ارجمند، ۱۳۸۲). از این رو پایین آمدن کیفیت

روابط دانش آموزان با همسالان و معلمان یا با والدین و ایجاد تعارض در روابط آنان را می‌توان به دلیل کوشش‌های نادرست برای حل مشکل دانست. در این رویکرد با تمرکز بر موارد استشنا که قبلًاً اتفاق افتاده است یعنی موقعی که آنها با افراد دیگر روابط خوب برقرار کرده‌اند و همچنین با تمرکز بر عواملی که سبب برقراری این روابط خوب و استثنایات شده است، به دانش آموزان متذکر می‌شوند که بازهم با رعایت آن عوامل می‌توانند روابط خود را با دیگران و والدین خود بهبود بخشدند، به شرطی که راه‌حل‌های ناکارآمد را که سبب تضعیف روابط شده‌اند حذف و راه‌حل‌های جدید و کارآمد را جایگزین کنند.

در مورد اثربخشی بالای رویکرد راه‌حل-محور بر متغیرهای تحصیلی مانند انگیزش تحصیلی، عملکرد تحصیلی و پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت امروزه نظریات انگیزشی بیشتر بر نحوه تفکر افراد درباره توانایی خود و توانایی‌های یادگیری خویش متمرکز است تا رفتارهای آنان. همچنین با توجه به نظریه‌های معاصر، انگیزه‌های یادگیری ظرفیتی طبیعی هستند که در همه دانش آموزان به‌طور بالقوه وجود دارند و اگر آنها به صورت مثبت فکر کنند و در محیط حمایت‌گرانه حضور داشته باشند، گسترش می‌یابند (گل‌محمدی و کیمیابی، ۱۳۹۳). این شرایط در مشاوره گروهی راه‌حل-محور وجود دارد. مشاوره گروهی راه‌حل-محور با تمرکز بر توانایی‌ها و شایستگی‌های تک‌تک دانش آموزان، مهارت خود-باوری را در آنان تقویت می‌کند و سبب بالا رفتن اعتماد به نفس در آنها می‌شود. بنابراین دانش آموزان در محیط امن گروه، موفقیت و پیشرفت تحصیلی را قابل دسترس می‌یابند و با مهارت‌هایی مانند مهارت مطالعه، برنامه‌ریزی و مدیریت زمان که گروه در اختیار آنها می‌گذارد، خود را برای دستیابی به اهداف تحصیلی توانمند احساس می‌کنند و از آنجایی که تکنیکهای پرسش‌های خاص (مانند سؤالات معجزه‌ای، سؤالات درجه‌بندی و غیره) ابزاری مهم برای تسهیل تغییرات مراجعان است و سبب انتظارات و احساسات مثبت مانند امید و خوش‌بینی می‌شود (فرانکلین و همکاران، ۲۰۱۷)، با سؤالات درجه‌بندی دانش آموزان به‌طور عینی وضعیت تغییرات مثبت خود را نظاره می‌کنند. این امر سبب ایجاد انگیزه برای ادامه تغییرات در جهت هدف می‌شود و سؤالات استثنایی سبب یادآوری موفقیت‌های گذشته تحصیلی دانش آموزان می‌شوند و آنها را تشویق می‌کنند که اگر قبلًاً توانسته‌اند پس باز هم توانایی موفق شدن را دارند و دانش آموزان برای به دست آوردن موفقیت‌های تحصیلی آینده با انگیزه می‌شوند.

در پایان پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های دیگری در آینده روی متغیرهای مختلف در جامعه دانش آموزی، با این نظریه انجام شود تا بتوان با مطالعه فراتحلیلی دیگر به‌طور دقیق‌تر اثربخشی این نظریه را در مدارس بررسی کرد.

منابع

- آذر هوش، زهراء. (۱۳۹۱). اثربخشی مشاوره راه حل محور به شیوه گروهی در افزایش کیفیت رابطه ولی- فرزندی دختران دبیرستانی شهرستان ذوقول. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- اععری، نرگس؛ شفیع آبادی، عبدالله و سودانی، منصور. (۱۳۸۸). بررسی اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر عملکرد تحصیلی و یادگیری خودتنظیم دانش آموزان دختر دوره پیش‌دانشگاهی شهر اهواز. یافته‌های نو در روان‌شناسی، ۵ (۱۳)، ۷-۲۲.
- امیری، ابراهیم؛ کارشکی، حسین و اصغری، محسن. (۱۳۹۳). اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر سلامت عمومی دانش آموزان پسر تک سرپرست مقطع متوسطه. روش‌ها و مدل‌های روان‌شناسی، ۴ (۱۵)، ۳۷-۵۷.
- براتیان، امین؛ سلیمانی، آرمان؛ مقیم، فریده؛ شاکرمی، محمد و داورنیا، رضا. (۱۳۹۵). تأثیر درمان کوتاه‌مدت راه حل محور بر افزایش عزت نفس دانش آموزان دختر. نشریه پژوهش پرستاری ایران، ۱۱ (۴)، ۵۷-۶۴.
- براتیان، امین؛ شاکرمی، محمد؛ مقیم، فریده؛ بختیاری‌سعید، بهرام؛ بختیاری‌سعید، فریما و داورنیا، رضا. (۱۳۹۵). اثر درمان کوتاه‌مدت راه حل محور بر خودکارآمدی و رضایت از زندگی دانش آموزان دختر. مجله پیشگیری و سلامت، ۲ (۳)، ۵۰-۵۷.
- بهرامی، افسانه و بهاری، فرشاد. (۱۳۹۴). مقایسه اثربخشی رویکرد راه حل - مدار با استراتژیک به شیوه گروهی بر میزان خودکارآمدی دانش آموزان دوره راهنمایی. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۳۲ (۲)، ۱۳۲-۱۴۹.
- تقی‌پور، ابراهیم؛ خوش‌کنش، ابوالقاسم و صالحی، فاطمه. (۱۳۹۰). اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدپنداری دانش آموزان مقطع متوسطه. فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی، ۳ (۶)، ۶۲-۸۰.
- جهنمی، نجمه. (۱۳۹۴). اثربخشی مشاوره راه حل محور بر بهبود سبک‌های هویتی و کاهش پرخاشگری نوجوانان دختر خواه‌گاهی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- جوانمیری، لیلا. (۱۳۹۰). بررسی اثربخشی مشاوره گروهی مبتنی بر رویکرد راه حل مدار بر کاهش افسردگی نوجوانان دختر. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- حسینی، فاطمه و نامنی، ابراهیم. (۱۳۹۵). اثربخشی آموزش مشاوره گروهی راه حل مدار بر کیفیت زندگی در مدرسه. پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، مرکز همایش‌های پژوهشگاه نیرو. ۱۳۱-۱۳۰.
- دست‌باز، انور؛ یونسی، سید جلال؛ مرادی، امید و ابراهیمی، محمد. (۱۳۹۳). اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر سازگاری و خودکارآمدی دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان شهرستان شهریار. دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، ۱۵ (۱)، ۹۰-۹۸.
- دیویس، توماس ای. و آزبورن، سیتتا جی. (۱۳۸۶). مشاوره مدرسی با رویکرد راه حل محور، ترجمه نسترن ادیب‌راد و علی محمد نظری، چاپ دوم. تهران: نشر علم.
- رویین‌تن، فرناز. (۱۳۸۸). تأثیر مشاوره راه حل محور بر خودکارآمدی دانش آموزان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.

سالاری فیض آبادی، هاجر. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه حل محور بر کاهش فشار روانی و نشانگان آن در دانش آموزان دختر دیپرستانهای شهر اندیشه سال تحصیلی ۱۴۰۵-۱۴۰۶ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

شاکرمی، محمد؛ داورنیا، رضا و زهرا کار، کیانوش. (۱۳۹۲). اثربخشی درمان کوتاه مدت راه حل محور بر کاهش استرس زناشویی زنان. مجله علمی-پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ۴(۲۲)، ۱۸-۲۶.

شاهی، زهرا و اوچی نژاد، احمد رضا. (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش به شیوه رویکرد راه حل محور بر افزایش میزان سازگاری اجتماعی و حل بحران هویت نوجوانان دختر. فصلنامه زن و جامعه، ۵(۱)، ۲۱-۴۰.

صادقی، حلیمه خاتون؛ زرهون، رسول و اطهری، سیده زینب. (۱۳۹۶). تأثیر مشاوره گروهی راه حل محور بر خودکارآمدی و منع کنترل دانش آموزان دختر مقطع متوسطه. مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۳(۱)، ۱۴۱-۱۵۳.

صالحی، فاطمه. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه حل محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمد پنداشی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه استان قزوین. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

صحبت پور، جلال. (۱۳۹۳). اثربخشی مشاوره راه حل محور به شیوه گروهی بر کاهش تعارض مادر و نوجوان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، تهران.

غفوریان رام، ناهید و علیزاده موسوی، ابراهیم. (۱۳۹۵). بررسی درمان راه حل محور بر اهمال کاری تحصیلی در دانش آموزان با افت تحصیلی. چهارمین همایش ملی مشاوره و سلامت روان، ۱۰-۱۷.

فیست، جس و فیست، گریگوری جی. (۱۳۸۴). نظریه های شخصیت، ترجمه یحیی سید محمدی، چاپ هفتم، تهران: روان (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۲).

قاری سعادتی، لیلی و اکبری امرغان، حسین. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر مشاوره گروهی به شیوه راه حل محور بر خودتنظیمی دانش آموزان. همایش بین المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی، ۱-۷.

کرمی، خبات. (۱۳۹۲). اثربخشی مشاوره راه حل محور به شیوه گروهی بر کاهش تعارضات والد-فرزنده در نوجوانان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، تهران.

گلدنبرگ، ایرنه و گلدنبرگ، هربرت. (۱۳۸۲). خانواده درمانی، ترجمه حمید رضا حسین شاهی براواتی، سیامک نقشبندي و الهام ارجمند، چاپ دوازدهم. تهران: روان (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۰).

گل محمدی، میثم و کیمیابی، سیدعلی. (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی مشاوره گروهی متصرک بر راه حل بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان دارای افت تحصیلی. پژوهش در آموزش، ۱(۲)، ۵۵-۶۶.

گنجی، مسعود؛ زاهد بابلان، عادل و معینی کیا، مهدی. (۱۳۹۱). فراتحلیل پژوهش های انجام شده در خصوص نقش الگوهای تدریس بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. مجله روان شناسی مدرسه، ۱(۱)، ۹۳-۱۰۷.

لطفی، علی و معتمدی، عبدالله. (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی درمان راه حل مدار کوتاه مدت بر افزایش تاب آوری نوجوانان پسر در معرض خطر در یکی از شهرک های نظامی. فصلنامه روانشناسی نظامی، ۷(۲۵)، ۳۷-۴۹.

مروتی اردکانی، عبدالرضا و افلاکی فرد، حسین. (۱۳۹۵). تأثیر مشاوره راه حل مدار بر پیشرفت تحصیلی و تاب آوری دانش آموزان. فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۲(۷)، ۱۲۳-۱۳۴.

- مکدونالد، آلسادایر ج. (۱۳۹۵). درمان راه حل محور (نظریه، پژوهش و کاربست)، ترجمه محمدعلی نظری، عباس موزیری و سایر مترجمان). چاپ اول، تهران: علم (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۲۰۱۶).
- میرجلیلی، بی بی فاطمه. (۱۳۸۸). اثربخشی مشاوره گروهی با رویکرد راه حل - محور بر بهبود خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر پایه دوم مقطع متون سطه شهر یزد. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۵). راهنمای عملی فراتحلیل در پژوهش علمی، چاپ پنجم. تهران: سمت.

- Arab Kalmeri, M., Faghihan Jouybari, M., Rayatniya Shahrodi, A., & Shabani, R. (2016). The effect of solution-focused approach training on self-efficacy and problem-solving abilities in students of Sari Islamic Azad University. *Journal of Applied Psychology & Behavioral Science*, 1(1), 23-29.
- Bond, C., Woods, K., Humphrey, N., Symes, W., & Green, L. (2013). Practitioner review: The effectiveness of solution focused brief therapy with children and families: A systematic and critical evaluation of the literature from 1990-2010. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(7), 707-723.
- Capa-Aydin, Y., & Emmioğlu, E. (2014). *High school students' emotions and emotional regulation during test taking*. Department of Educational Sciences, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Franklin, C., Zhang, A., Froerer, A., & Johnson, S. (2017). Solution focused brief therapy: A systematic review and meta-summary of process research. *Journal of Marital and Family Therapy*, 43(1), 16-30.
- Gong, H., & Hsu, W. (2016). The effectiveness of solution-focused group therapy in ethnic Chinese school settings: A meta-analysis. *International Journal of Group Psychotherapy*, 67(3), 1-27.
- Hosseinpour, N., Jadidi, M., Mirzaian, B., & Hoseiny, H. (2016). The efficiency of solution-focused brief therapy on adjustment problems of female students in Amol, Iran. *International Journal of School Health*, 3(1), 1-5.
- Joker, H., & Ghaderi, Z. (2015). Effectiveness of a solution-based counseling on students' self-perception. *Educational Research and Reviews*, 10(15), 2141-2145.
- Kim, J.S., & Franklin, C. (2009). Solution-focused brief therapy in schools: A review of the outcome literature. *Children and Youth Services Review*, 31(4), 464-470.
- Kvarme, L.G., Helseth, S., Sørum, R., Luth-Hansen, V., Haugland, S., & Natvig, G.K. (2010). The effect of a solution-focused approach to improve self-efficacy in socially withdrawn school children: A non-randomized trial. *International Journal of Nursing Studies*, 47(11), 1389-1396.
- Saadatzaade, R., & Khalili, S. (2012). Effects of solution-focused group counseling on student's self-regulation and academic achievement. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education*, 3(3), 780-787.
- Saffarpoor, S., Farahbakhsh, K., Shafiabadi, A., Pashasharifi, H. (2011). The effectiveness of solution-focused brief therapy on increasing social adjustment of female students residing in Tehran University dormitories. *International Journal of Psychology and Counseling*, 3(2), 24-28.

Sarvi, Z., & Ghazi, M. (2016). Effectiveness of group counseling with solution focused (brief) therapy (SFBT) on increasing self-efficacy of fifth grade primary school female students. *Modern Applied Science*, 10(12), 1-6.